

ELMÉLKEDÉSEK A PESTERZSÉBETI GÖRÖGKATOLIKUS TEMPLOM KÉPEIRŐL

Az utolsó ítélet

Papp Miklós

Nagyon kell figyelni arra, hogy az utolsó ítéletről szóló evangélium örömhír maradjon. Talán árnyék vetül erre az örömhíre a középkor túlzóan fenyegető képei miatt, melyeket kritikusan akar kezelni a modern ember. Talán a saját lelkiismeret-furdalásunk miatt, hiszen egyikőnk sem büntelen, s van bennünk félelem az utolsó órát illetően. Talán az ismeretlenség, a halál, a világ vége túl sok olyan kérdést vet fel, ami szorongással tölti el az embert. Keresztényként mégis ragaszkodni akarunk ahhoz, hogy Krisztus nem fenyegetően ijesztgetni akar minket, hanem evangéliumra, örömhíre tanít. *Krisztus tanításának középpontjában nem az ítélet áll, hanem az élet: azért jött, hogy életünk legyen – s majd ennek a tanításnak csak a megpecsételése az utolsó ítélet.*

Mi lehet az öröm ebben a tanításban?

Lehet a végidőkről beszélni

Krisztus alapvetően azért jött, hogy Isten országáról beszéljen és abban meghívjon mindenkit. Isten országáról eleve képekben beszél, hiszen a képek alkalmasak: egyszerre itt vannak, és egyszerre mutatnak valamire. Isten országa egyszerre jelen van Őbenne, Ővele már érkezett – ugyanakkor transzcendens, még nem teljesedett be minden. Ha Isten országáról képekben beszél, akkor várható, hogy az ítéletről, a végidőkről is képekben beszéljen. Hiába faggatták a kortársak, vagy faggatnánk mi magunk is a végidők pontos történelmi mikéntjéről, Krisztus nem riporter akar lenni, nem a menetrend pontos mikéntjéről akar beszélni (még ha tényleg furdal is minket a kíváncsiság), hanem *hitet akar ébreszteni*. El is hártotta és ma is elhárítja az illetéktelen faggatózást, mesészerű fantáziálást. Nem ígéri Krisztus, hogy annak idejét pontosan tudni fogjuk. Még hosszú történelmi idők is jöhetnek (népek népek ellen támadnak...), de éjjel is jöhet, mint a tolvaj. Krisztus nem történelmi dátumot akar megadni, hanem reményt, ígéretet. Krisztusnál nem a végidei kíváncsiság a fontos, hanem a most, a mai döntés: már most be lehet lépni a krisztusi életbe. Az ítéletről szóló tanítás reményt, elszántságot akar adni jelennek. Az ítélet nem a halottak sorsa iránti kíváncsiságunkat akarja kiszolgálni, hanem a mi jelen életünkről szól. Ma is abba kell tehát hagynunk az illetéktelen dolgok utáni kérdezést, s kérdezzünk a minket érinti dimenzióra: milyen hitre akar ébreszteni a képek által?

A végidőkről való beszéd számára a legmegfelelőbb mód tehát a képies beszéd. A világ végéről szóló prófétai beszéd, az apokaliptikus írások mind az Ó-, mind az Újszövetségben nem történelmi leírásai annak, hogy pontosan mi is fog történni. Nem úgy kell elképzelni, hogy valami isteni megvilágításban látják a történelem végét, és arról riportszerűen tudósítást adnak, hanem fordítva: *már megtapasztalták Isten hatalmát és irgalmát, s ezt vetítik ki a világ végére*. Már van kegyelmi tapasztalatuk Isten igazságosságáról és irgalmáról, s ezt vetítik ki a világ végére. *Amit már meg lehetett tapasztalni Isten kegyelméből, az fog kiteljesedni a világ végén*. Így az eszkatológikus és apokaliptikus írások nem mesék, de nem is történelmi beszámolók: ezek prófétai írások, melyek képekbe csomagolt teológiai igazságokat nyilatkoztatnak ki. Természetesen emberi, világi képeket kell használnunk: nincs ugyanis már a rendelkezésünkre. Hisszük, ha Krisztus használt képeket, akkor szabad nekünk is élnünk a képekkel, mindig tudva az analógia jelentőségéről: a képek ikonok, amik már közvetítenek valami igazságot, de túl is mutatnak önmagukon. A mennyország misztériumának kimeríthetlenségét sok oldalról járhatják körül a képek, mindegyikben van valami igazság és kiegészítik egymást. Ugyanakkora képek arra is jók, hogy a tévedéseknek elejét vegyünk, bizonyos rossz elképzeléseket kizárjunk.

Minden képet érdemes körüljárni hermeneutikus szemüveggel, hogy a *képekbe csomagolt igazságokat* amennyire lehet, feltárjuk, mindig azzal az óvatossággal: ezek a képek nem mesék, de nem is lehet őket teljes racionális pontossággal megfejteni. A képeket hagyni kell képeknek, melyek a jelen tekintet előtt vannak, de át is nyúlnak a jövő felé. Milyen képeket használ Krisztus és mit jelenthetnek? A „mennyek országa” azt jelenti: a menny a transzcendens Isten lakóhelye, azaz az igazak Isten közelségébe jutnak. Nem valami kapnak az igazak, hanem magát Istent. Krisztus talán leggyakrabban használt képe a „nász, a lakoma” képe, ami az örömről, a közösségben való ünnepről szól, a jegyesi szerelem beteljesedése sejlik fel benne. Igen megnyugtató kép az „otthon” képe, mely az Atya házába való hazatérésről, biztonságról szól, ahol a Fiú készít helyet, s van hely bőven. megnyugtató ez azoknak, akik jó otthonukat hagyják itt, s jobba költöznek, de azoknak is, akik egész földi életükben nem igazán találtak jó otthonra. Csodaszép ígéret, hogy ott történik majd a „könnyek letörlése”, ami a vigaszcélról, a megbocsátásról szól. A „paradicsom” képe az elveszett édenkertbe való visszatérésről, a bőséges élettermés begyűjtéséről szól. A „mennyei Jeruzsálem” a népek találkozájáról

és együttlétük békéjéről, valamint az isteni hűségéről szól. Az „új ég és föld” az egész anyagvilág, a természet, s minden élőlény üdvösségét vetíti előre. Az öröm, a koszorú képei a győzelemről, a sikerről szólnak.

Csodaszép képek, melyeket nem kell elvetnünk valamiféle természettudományos részlátászög alapján. Ha maga Krisztus képeket használt, és több egymást kiegészítő képet használt, akkor szabad nekünk is így tennünk. Érdemes engednünk, hogy a képek itt és most már közöljenek valami igazságot odaátrol, már vigasztaljanak, megerősítsenek, tisztítsanak, s a képek által szabad sejtelmesen előre nyúlunk a beteljesedés végső igazságai felé. Ugyanakkor fontos nem ragaszkodni egyetlen kép látószögéhez, még ha egyik-másik alkatilag jobban is megfelelne személyiségünknek, hanem engedni kell a többi képet is megszólalni, hogy a végső idők misztériumáról valódi szimfónia szólalhasson meg.

A Krisztus által meghirdetett verzió valósul meg

A végső időkről a régi és a modern ember is szeretet fantáziálni. Nyilván az emberi gondolkodás iránya állandóan előre lendül, hiszen a jövőt nyitottnak találjuk. A múlt már megtörtént, a jelen történelemben van, de vajon a múlt és a jelen merrefelé tart? Az ember szellemi beállítottsága a jövő felé lendülő, s ez lecsapódik még az anatómiai sajátosságain is: a humán agy igazán emberre jellemző része az előre lendülő prefrontális kéreg. Az agynak és a szellemi beállítottságunknak nem a sztoikus nyugalom, a nirvána semmije a természetes, hanem az előre kérdezés. A jövő kiismerhetetlensége felé való kérdezés pedig egyszerre izgatja az embert, kíváncsisággal tölti el, s egyszerre szorongással, akár félelemmel. Az ítélet meghirdetésének evangéliumában az az örömhír, hogy *a sok fantáziálás és ideológia, a meseszerű vagy túl pesszimista forgatókönyvek helyett a Krisztus által meghirdetett verzió fog megvalósulni*. Nem sokirányú a jövő, hanem Isten kezében futnak össze a szálak.

Mindenekelőtt örömhír az, hogy Isten kezében van a történelem, s benne az egyén sorsa. Az evangéliumi elbeszélésben nem azt halljuk, hogy a semmibe hullunk (nirvána), hogy ciklikusan a világ körforgásokban vergődik (ókori világképek), vagy hogy pusztá biológiai történés lenne a sorsunk, egyszerűen kihűl a Napunk, elpusztul minden élet (naturalista természettudományok), vagy az emberi történelemnek egyszer csak vége lesz (jól vagy rosszul) és utána nincs semmi. Krisztus azt hirdeti meg: ahogy a Teremtőtől indult az élet, úgy ez a Teremtő gondot is visel a világra és haza is várja a végén. *A világ kezdetén, folyamatán és végén is az isteni szeretetet munkálkodik*. Nem a vak véletlen, a kegyetlen fátum, a kiszámíthatatlan sors a végzetünk, hanem a személyes Szentháromság szeretete ölel át minket létünk kezdetén, folyamán és végén is. Krisztus ezt a hitet hirdeti, nem konkrét forgatókönyvet.

Az ítélet meghirdetésében tehát örömhír: az a verzió fog a jövőben beteljesedni, amit Krisztus tanított és megélt. Nem akármilyen lesz a jövő, hanem csak az a jövő marad meg, amit Krisztus élénk élt. Ez nagy öröm az ember számára, hiszen aligha van kínzóbb kérdés az ember számára, mint hogy merre van a jobb jövő. A jövő homályos, nyitott, olykor fenyegető, s az ember szeretné bebiztosítani önmaga, a szerettei és az emberiség számára is a jobb jövőt. Krisztus nemcsak mellénk lépett kenotikus emberrelválásában, hanem megmutatta a jövőt is. Ez *öröm*, szó szerint *megváltás a jövőtől szorongó ember számára*. Fenyeget ugyanis, hogy semmi igazán értékeset nem kezdünk a lehetőségeinkkel, hogy bűnnel és butaságokkal töltjük az életünket, hogy értelmetlenül élünk, vagy elveszünk az alternatívák dzsungelében. Krisztus az ítélet meghirdetésével *felszabadít: arrafelé van a jövő, amit tanított és példászerűen élénk élt*. A történelemben mindig fellépnek önjelölt messiások, ideológusok, fantáziálók, akik meghirdetnek egy szerintük való jövőt: megbabonáznak sokakat, ideológiába (világvégét váró öngyilkos szekták), esztelen kiadásokba (önlefgyasztás...), sőt, háborúba képesek hajszolni sokakat. A krisztusi ítélet meghirdetése felszabadítás az ideológiák, a politikai „megmondóemberek”, az erőszakos diktátorok, a baljós világvégét sugalmazó hazugságok alól. Az ítélet evangéliuma felszabadít ezek alól: lám, ez az evangélium is *pászka*, meg akar szabadítani valamitől, és oda akar vezetni az igazi bőséghez.

Jézus Krisztus alapvetően nem a világ végéről akar szólni, hanem arról: ővele elérkezett Isten országa. Ebbe a légkörbe, szeretetbe, életmódba már most be lehet lépni Krisztussal. Azaz Krisztus elsősorban az életet akarja hirdetni, nem az ítéletet. Az ítélet majd csak annak megpecsételése, hogy úgy lesz minden, ahogy Krisztus hirdette. A középpontban nem a vég, a halál, az ítélet van, hanem annak örömhíre: már most lehet olyan valódi életet élni, ami nem múlik el. Már most lehet élni olyan csírát, ami már valódi – még ha a termést később is hozza. Már most át lehet lépni a látszat-léteből, a hazugságokból a valódi, az igaz életbe, ami kiállja a halál, az ítélet próbáját is. Azt mondhatjuk: *az él jól a jelenben, aki a jövő azon verziója felé él, amit Krisztus hirdetett meg. Krisztus az élet meghirdetője!* Meg is lépődik ezen Keresztelő János (és vele az egész ószövetség), hiszen ő maga és az ószövetségi próféták is a majdan elérkező

dörgedelmes „harag napját” (dies irae) hirdették meg. Ellenben Jézus Isten országát *már most* elérkezettnek hirdeti meg, és *szelíden irgalmat* hirdet mindenki és mindenek felé: keresi a bűnösök meghívásának lehetőségét, nyit a pogányok felé is. Meghökken Keresztelő János, akik a fák gyökeréhez illesztett fejszéről beszél, Isten igazságosságát rettenetes képekben vetíti a hallgatók elé, dörgedelmes hangon. Meglepődnek a kortárs írástudók, akik politikai messiást várnak, meglepődnek a forradalmár zelóta mozgalmak: Krisztusban nem úgy valósul meg Isten országa, ahogyan emberi igazságérzetük, emberi terveik elképzelték. Amikor Krisztus örömhírért hallgatjuk az ítéletről, alázatosan nyitottnak kell maradnunk ma is: nehogy ember elvárásaink, igazságérzetünk, terveink ketrecébe akarjuk zárni. Isten valahogy minden gondolatunkat felülmúlóan teljesít be mindent: Heideggerrel azt mondanánk, hagyjuk meg Istent isteninek lenni.

Krisztus tanítása a végidőkről nem a dörgedelmes hangnem folytatása, nem az ítélet van a középpontban, hanem az ígéret. Krisztus beteljesítője az Ószövetségnek, de nem a dörgedelmes hangnak, hanem a jó hit hangjának. Krisztus is elsősorban jó hitet akar hirdetni, s annak következtében ítéletet! Az Ószövetség jól tudta, hogy a vég az eredetnél kezdődik: a Teremtő indította el a teremtést, s ő is vezeti célra. *Az ószövetségi ember úgy élte a jelen nehézségeit, hogy jó hittel merített Isten jövőbeni ígéreteiből és a múlt tapasztalataiból.* Ábrahám ígéretet kapott a jövőre vonatkozóan (övé lesz az ígéret földje, sok utóda lesz, szabadulást hoz a messiási utód), s Ábrahám és utódai a jövő ígéretéből éltek. Még ha nem is teljesedett be minden ebből az ígéretből, akkor is inkább hittek az ígérő Istennek, mint a saját történelmük hullámvásáinak. A későbbi próféták látták, hogy Isten ígéretei mintha nehezen valósulnának meg ebben a történelemben, s így a messiási időkre, sőt, a világ végére tolták a teljes igazolást. Az igazságosság, a beteljesülés, a jók jutalmazása és a bűnösök büntetése kitolódott az eszkatológiai végidőkre. Jób még ebben a történelemben kapott igazolást (újra szép családja és vagyona lett), de a zsoltáros és főleg a pesszimista Prédikátor keservesen tapasztalja meg, hogy a jók és a bűnösök nem mindig kapják meg ebben a történelemben azt, ami járna nekik. Sokat csalódtak a zsidók a saját királyaikban, a történelem alakulásában, mégis tudtak hinni Isten ígéreteiben. Fontos tudni, hogy az ítélet, a harag napja az Ószövetségben sem elsősorban a bosszúról, a megtorlásról szól, hanem az igazak megmentéséről, a nép megtisztításáról. *Isten nem a büntetés és megtorlás, hanem a megmentés (pászka) Istene.* A jövőre vonatkozó ígéreteken persze nem légneműen, naivan hittek, hanem merítettek a múlt tapasztalataiból. Isten kihozta a népet az egyiptomi fogságból, pászkat, szabadulást adott. Aztán azt is megtapasztalták: mindig van egy szent maradék, egy kis fonál, amelyen Isten tovább viszi az ígéreteit. *Isten képes ott és úgy jövőt nyitni, ahogy az ember azt el sem tudja képzelni.* Nem minden úgy alakul, ahogy tervezték, de Isten képes az ígéreteit érvényre juttatni: nem is mindig az emberek jósága és érdemei miatt, hanem éppen a bűnösségük ellenére is. Isten önmaga miatt juttatja érvényre ígéreteit. Érdemes megtanulni ezt az ószövetségi embertől: *a jövő ígéreteiből és a múlt kegyelemi tapasztalataiból jobban élni.* Nem elkeseredni a saját életünk vagy a történelem meddségei, kudarcai miatt, hanem mégis reménykedve cselekedni, bízva élni. A modern ember mintha többet kapkodna, mintha az ipari forradalomtól, a technikai lehetőségektől és a felvilágosodás racionalizmusától begőzölve maga akarna mindent megoldani. Krisztus is ígér sok-sok mindent (velünk lesz a világ végezetéig; ha ketten-hárman összejövünk az ő nevében, velünk lesz; senki nem árthat igazán a bensőnknek stb.), többek között ilyen ígéret az utolsó ítélet meghirdetése. Hogy mikor és miképpen lesz, nem kell pontosan tudnunk (ahogy Ábrahám, Mózes sem értett mindent), inkább az ígéretben bízva és a múltból merítve kellene cselekednünk. S különösen fontos az az ószövetségi tapasztalat: Isten ott és úgy is tud új jövőt nyitni, ahogy mi azt el sem tudtuk képzelni. *Ez különösen fontos a halálra, a világ végére vonatkozóan: majd Isten nyit ott is valami új jövőt, ahogy a mi gondolataink azt fel sem érheti.* Így ajándékoz tehát az ítélet evangéliumi meghirdetése egy higgadságot, a Teremtőbe vetett hitet, belső békességet, a halálon túlra vonatkozó reményt, a történelem hullámvásútján való hűséget.

A vég meghirdetése visszahat a jelenre

Krisztus nem riportot ad a vég menetrendjéről, hanem a mára akar hatni. Krisztus úgy beszél Isten országáról, hogy már most lehet ebből élni. Az ítéletről szóló tanítását nem úgy kell érteni, hogy föltárja a rettenetes világ végét, s visszafelé gondolkodva kapjunk észbe – hanem *fordítva*: már most Óvele elért Isten országa, már most éljünk annak igazságaiból és szeretetéből, s mindezt majd megpecsételi az ítélet. *A megtalált gyöngy, az öröm, a kincs felől éljünk – ne az ítélet felől.* Előbb a kegyelem, az ígéret – aztán az ítélet. Ez egy pozitív szemléletű, a kegyelem elsőbbségét hirdető gondolkodás. Hogyan éljünk ebből már most?

Az ítélet meghirdetése komolyságot kölcsönöz az evilági, időbeli döntéseinknek. Vannak filozófiák, vallások, szekták, lelkiségek, melyek „kivezetik” az embert a világból. A keresztényeket nem lehet vádolni azzal, hogy Istenhez

menekülnek a történelmi felelősség elől: éppen az ítélet mutatja meg, hogy nagyon komolyan kell venni az életidőnket, a személyes, családi és a történelmi döntéseinket. *Az ítélet meghirdetése nem kivonja a keresztényeket a világból, hanem még komolyabban küldi a világba őket.* Az ítélet meghirdetése az emberi szabadág komolyan vétele: Isten nem söpri le a jó döntéseinket, és a bűnökre sem egyszerűen legyint. Ha csak legyintene, akkor nem venne minket komolyan. Isten szeretete mindent és mindeneket a beteljesedés felé vonz, de az embert másként. A beteljesedés felé vonzza az egész világmindenséget, a csillagokat és az élőlényeket is – de őket a megkérdésük nélkül. Ám az embert Isten be akarja vonni a jövőjébe. *Az ítélet meghirdetése nem fenyegetés, hanem komolyan vétel: számít, hogy egy életen át mit kezdünk a szabadságunkkal, a döntéseinkkel, a sanszainkkal, a sebeinkkel.* Az ítélet meghirdetése így irányt, célt ad az életvezetésünknek, valamint dinamikát, intenzitást. Nem szórjuk szét energiáinkat meddő alternatívák felé, nem töltjük drága életidőnket próbálkozásokkal, hanem tudjuk, merre a jobb jövő. S persze nem is csak andalgunk ezen jövő felé, hanem dinamikusán, lelkesen haladunk is: ugyanis nem elég a jó irányba bizonytalanul lépegetni, hanem dinamikát, huzatot is kapunk a Lélektől.

Örömhír, hogy alkothatunk egy olyan életművet, amit Isten megment. Az életünk apró tetteiből összeáll egy életmű: nem pusztán gyereket etetünk, beteget gondozunk, munkát végzünk, hanem életművet építünk. Nem pusztán sok jó vagy rossz tettet teszünk, hanem életművet építünk. Az az örömhír és egyben figyelmeztetés, hogy az ember ne szórja szét önmagát, hanem építse életművét, amit majd Isten elé visz. Görögkatolikusként úgy gondoljuk: mindenki festi életműve ikonját. Csodálatos dolog, hogy Isten nem teremtett készre minket, hanem részt vehetünk a teremtésünk befejezésében. Isten nem döntötte el, milyen szívvel élünk és halunk meg. Isten elindított bennünk egy nyers skiccet, amit mi szabadon tovább festünk egy életen át, s életmű lehet belőle. Kinek kellene ezt az örömhírt jobban meghallani?

- Elfelejtik a fiatalok, hogy nekik életművet, életpályát kellene építeni. Néha úgy élnek, mintha időmilliomosok lennének: a fiatalok szórják az éveiket: 1 év Londonban, 1 évet utazgatok, 8 évig udvarolok – s megy az idő, s nem építi az életművét. Ehhez ráadásul képesek vagyunk mi, a szülők, az idősebb kiéhezett generáció asszisztálni is, s amit mi nem élhettünk meg, arra delegáljuk, küldjük a gyermekeinket. „Ragadj meg minden lehetőséget, ami nekem nem adatott meg. Élvezd ki az életet, harácsolj ügyesebben, ahogy én azt nem tettem meg!”
- Felnőttként is el tudjuk feledni életművünk ikonját: bele tudunk szürkülni az életbe, álmosan megyünk dolgozni, ugyanazt csináljuk éveken át, a gyerekek ezer teendőt kívánnak. Ráadásul a fiatalokban és felnőttekben, főleg életközép tájékán, kialakulhat egy új szorongás, amit a tudomány FOMO-nak nevez, félelem attól, hogy lemaradok valamiről. Mennyien küldenek képeket a facebookra, mennyien számolnak be élményeikről, bezzeg én lemaradok... Néha féltékeny szívvel figyeljük, hogy mások bűnös életvitellel mi mindent elértek, s hogy mi mennyi mindenről lemaradunk, mert mi rendes életet akarunk élni... Annak kell kiszipolyozni az evilági életét, aki csak ebben remél. Annak görcsösen élvezni kell az életet, annak mindent ki kell használni, mert csak evilág van. A világ valóban szép, színes, izgalmas, a szívünk is vágyik sok mindenre. Az örök életben való remény ettől felszabadít minket: ad egy reményt: aki a kezét az eke szarvára teszi, aki mer egy úton menni, családot alapítani, a szakmájában elmélyülni, a társadalmi-egyházi-nemzeti közösségéhez hűségégesen élni, azt majd Isten beteljesíti. Egy úton mindent megkaphatunk.
- Idősek is el tudják feledni, hogy életművet készítenek: megtörténhet, hogy leéltek egy szép életet, hűséges házasságban, sok munkában, őszinte hitben, s életük vége felé sokat morognak, elégedetlenkednek, hitetlenkednek. Aki mögött van egy szép élet, az ne rontsa már el élete végén az életművét!

Kicsit olyan ez, mintha mindenki életét átjárna egy dallam. Ha meghallunk egy részt Bach vagy Chopin zenéjéből, szinte biztosan kitaláljuk, hogy ki alkotta. Átjárja a szívüket egyetlen dallam, egyfajta szép dallam, s ez minden művükben valahogy titokzatos módon hallható. Ezer művet írtak, de szívük egyetlen szép dallama átjárja minden művüket. A mi életünkben is ezer teendő van, de átjárja egy dallam, a szívünk dallama: az utolsó ítélet evangéliuma azt kérdezi, mi ez a dallam, ami minden kis tettetted átjárja: a szeretet, a segítőkészség, az igényesség, vagy az önzés, a szűkkeblűség, a kegyetlenség, az erőszak? Életünk történetében vannak változatos helyzetek, örömök és keresztek, egyéni és közösségi dolgok, és milyen alapidallammal közelítünk ezekhez? A szeretet vagy a szeretetlenség, az igényesség vagy olcsóság magatartásával?

Krisztus ezért éberségre hív: más példabeszédeivel is, de az ítélet meghirdetésével is. Az okos legyen éber, hogy le ne maradjon Isten országról. Krisztus elsősorban meghívó hangnemben hív Isten országába, baráti gesztusokkal, felrázó példabeszédekkel – de azért Krisztusnál sem hiányoznak a kemény szavak: aki mégsem jól dönt, arra ítélet vár, sírás és a fogcsikorgatás, a sötétbe való kivettetés. Nem lophtajuk ki tehát Krisztus tanításából az éberségre intő szavakat és a kemény hangnemet. Végző soron a legkomolyabb térről van szó. Különösen János írásaiban lesz fontos ez a „ma”: most ragadjuk meg Isten országát. Rudolf Bultmann ezt tovább gondolva vallja: Isten országát egzisztenciálisan kell

megragadni. Isten országa már itt van, *minden pillanatban ott szunnyad a lehetőség, hogy eszkatológus pillanat legyen.* Neked kell a pillanatot Isten országa pillanatának értelmezni, megragadni.” *A jövő tehát egyszerre ajándék, de feladat is,* Isten adja irgalmasan, de nem hagy ki bennünket. Isten ígér, de együttselekvésre is hív.

A halál és az ítélet pecsétet tesz egész életpályánkra. Végérvényesé válik, hogy milyenné is tettük magunkat. Leszakításra kerül az a gyümölcs, amit az időben érleltünk meg. Így az ítélet evangéliuma visszafelé akar jótékonyan hatni az egész életünkre: az életidő, az alkalmak egyszerűsége végtelen komolyságot kapnak. Vannak lehetőségek, melyeket meg kell ragadni, vannak sanszok, melyek csak egyszer vannak. S persze a sebeket sem lehet visszacsinálni és meg nem történté tenni. Liturgikus himnuszainkban ezért az állandó figyelmeztetés, az éberségre intés. Az okos előre okos, nem utólag.

Az ítélet meghirdetése visszahat a történelem alakítására

Az ítélet meghirdetése a történelem beteljesedése is. Krisztussal új élet kezdődött el: nem a halál után léphetünk Isten országába, hanem már most, „ma”, s a csíraszerű jóság majd beteljesedhet a mennyek országában. Két végletet akarunk kizárni: Isten országa nem evilági földi menyország, politikai jólét, gazdasági kényelem, a tudomány vagy a katonaság által megvalósított (igazak ezeréves uralma, kilianizmus) lesz. De azt sem gondoljuk, hogy ennek a világnak semmi köze ne lenne az újhoz. Nem más világ kezdődik, nem más élet, hanem a csíraszerűen megkezdett jó és szeretet teljesedik ki. Szent Pál a feltámadott életről, testről a búzaszem képében beszél: a mag elhal, s abból lesz kalász – de annak a magnak a kalásza. A feltámadás új, más, elképzelhetetlen – de mégis a réginek lesz az új beteljesedése. *Az ítélet meghirdetése azt jelenti: Krisztus nem más életet hoz, hanem ennek az életnek a beteljesülését.* A Mennyek országa nem egészen más életet hoz, hanem az eddigiek beteljesülését, úgy is mondhatnánk: már törekszünk Isten országa felé, s majd akkor fogra csúcsra jutni ez az Isten felé törekvésünk. A Mennyek országa nem unalmas megérkezés lesz, hanem a már elkezdődött utazás intenzitásának csúcsra jutása. Nem örök mozdulatlanság lesz, hanem végnélküli „körtánc” a Szent körül. Így a keresztényeknek óriási felelősségük van a már elkezdődött szeretet kiterjesztésében a történelemben, legyenek aktívak és felelősen cselekvők – de maradjanak alázatosak az isteni beteljesítés felé. Így igenis értékelően el tudjuk ismerni a történelemben a jó egyedi tetteket, de egy-egy jó miniszter tevékenységét is, a kicsiben, de a szélesen a szeretetért fáradozók jó tetteit is. Minden csírának tudunk örülni!

Az ítélet örömhíre tehát a beteljesedés örömhíre – így beoltja a történelmet a fejlődés felé. Legyen szélesebb emberi alapjogok elismerése, legyen vallásszabadság az egész földön, legyen globális a testvériesség, lehessen Krisztus szeretetéről mindenütt szólni! *A keresztények számára a fejlődés azt jelenti: Isten országa felé fejlődni.* A keresztény a fejlődésben nem egyszerűen evolúciót lát, a fejlődés számára nem pusztán biológiai kiválasztódás, az életrevalóbban túlélése. A történelemben nem az erők javát, a profitot szolgáló verseny a cél, hanem a kicsiknek, az elesetteknek a felkarolása. A fejlődés motorja Krisztus tanítása az életről és az ítéletről – nem a pusztán evolúciós kiválasztódás. A keresztény számára a fejlődés nem is egyszerűen politikai kérdés: hirdették már a kommunizmusban is, hogy „ez a harc lesz a végső”, de liberális történelemfilozófia is hirdette, hogy a liberalizmus után már nincs tovább hová fejlődni. A jövőben is várhatóak politikai, ideológiai, messianisztikus utópiák – a kereszténység kritikusan áll mindehhez. Christos Jannarasz szerint a teológia célja mindig fenntartást adni az aktuális politikai-gazdasági berendezkedésnek: még ez sem Isten országa, ne szálljanak el... Azt sem mindig tekinthetjük fejlődésnek, amit a technika és a tudomány el tud érni. Nem minden technikai-tudományos vívmány valódi vívmány (pl. klónozás). Az emberiség történelmében azt látjuk: valójában a felvilágosodáskor akarták elvágni a fejlődés fonálát Istentől, s maradt a csupasz fejlődés az isten. Ez pedig bálványimádás: mindent a bálványért feladni, mindent ahhoz igazítani. Az ítélet örömhírében azt halljuk: Isten különösen figyelmes a kicsik, az elesettek felé. Velük azonosítja magát. Fontos ez: az utópiák, a nagy fejlődést hirdető sokszor feláldozzák a kicsiket a fejlődés oltárán. A statisztika alapján érzéketlenné válnak az emberi veszteség felé. A keresztények ne így tegyenek: mindenki számít. Nem fejlődés az, ahol a kicsik nem számítanak. Az ítélet evangéliuma érzékeny teszi a keresztényeket a testvériességre, a szolidaritásra.

A szabadság, a történelem, az ítélet viszonyát több szép teológiai szisztéma is tárgyalja. Nagyszerű víziót tállal Teilhard de Chardin jezsuita teológus és paleontológus víziója: az egész teremtés egy nagy kozmikus evolúció, ami az alfa ponttól az ómegáig, azaz Krisztusig tart. Ebben a gyönyörű és misztikus szemléletben szépen össze tud érni a teremtés, a fejlődés és a megérkezés, az ember cselekvése és Isten beteljesítő hatalma. Tarthatjuk hivatásunknak az Isten országa felé való fejlődést, s nem kell a fejlődést istenítenünk. Szép szisztémává áll össze Johann B. Metz „politikai teológiája”, melyben hangsúlyozza: a remény teológiája hasson a politika világára is. Nem az egyház dolga a politikai döntéseket irányítani, de az egyes keresztényeknek (keresztény hitük és szakmai kompetenciájuk alapján) kötelességük

a végidei komolyságot bevinni a társadalmi, gazdasági, politikai, művészi életbe. Az ember nemcsak várja az ítéletet, a beteljesülést, hanem társcelekvőként legyen ennek részese is. Karl Rahner szerint ez a világ nem egyszerűen nyersanyag az ember üdvösségéhez (nem díszlet), hanem maga a világ egésze és a történelem egésze is a beteljesedésre meghívott. Rahner a „történelem öntranszcendenciájáról” beszél: ez a történelem nem megszűnik, nem egész más világ lesz, hanem ez alakul a mennyei Jeruzsálem részévé. Rahner így kettős magatartást javasol a keresztényeknek: legyenek felelős alakítói a történelemnek, vegyenek részt a valódi fejlődésben – másrészt legyenek kritikusak minden evilági ideológiával, utópiával szemben. Rahner „tudós tudatlanságot” javasol a végidei dolgok felé: hagyjuk meg a nyitottságot Isten minden emberi értelmet felülmúló beteljesítése felé. Érdemes még megemlíteni az evangélikus lelkészt, Dietrich Bonhoeffert is: vérrel írt teológiájában vallja, hogy Istené az utolsó szó, a beteljesítés – az emberé az utolsó előtti. Ám ha Istené az utolsó, s az emberé az utolsó előtti, akkor az ember az utolsó előtti tettét vegye nagyon komolyan. Bizzuk a kegyelemre a beteljesítést – Istené a teremtés, a történelem. Az ember pedig tegye meg azt, ami őrá lett bízva, de azt tegye meg.

Bonhoeffer nyomán mondhatnánk: ha Istené a világtörténelem beteljesítése, akkor ez engem felszabadít és meg is terhel, hogy itt és most jobban igyekezzem megtenni, ami rajtam áll. Krisztus is ezt teszi ott és akkor: elkezdí az embert felemelni Isten országa felé. A testi-lelki sánták járnak, a testi-lelki vakok látnak, a testi-lelki betegek meggyógyulnak, a bűnösök megtérnek, az igazak nyitnak a világ más népei felé. Az ítélet meghirdetése felszabadít minket az ítékezés alól: morális alapszabály, hogy az egész embert nem ítéljük meg, csak az egyes tetteit. A szívét, a lelkiismeretét csak Isten látja, az egész embert csak ő ítélni meg – ám az ember egyes tetteit (pl. népirtás) mi is látjuk és megítélhetjük (sőt, meg is kell ítélnünk). *Ha pedig a teljes ítélet Isten dolga, akkor ez felszabadulás nekünk: nem kell egymást mérgetnünk, hanem segítenünk.* Felszabadulunk az alól, hogy abszolút igazságosan bánjunk a másikkal, abszolút azt adjuk meg, amit megérdemel – hanem lehetünk irgalmasabbak, felkarolhatjuk, segíthetjük a járását, a látását, a megtérését. Milyen fontos lökőerő tud ez lenni, amikor méricskéljük, hogy segítsünk-e a bűnösnek, mennyit, megérdemli-e... Az Isten végső ítéletében bízva én itt és most lehetek balek, megkérhető, segítő, számolatlanul megbocsátó. Felszabadulunk azon nyomasztó teher alól, hogy méricskéljük az abszolút igazságot (ez nem teszi relatívvá a bíróságokat), merhetünk inkább irgalmasak lenni. Nem kell jogsérelmünk miatt haragudnunk, bosszút állnunk, igaz sérelmeink sebeit nyaldosnunk, a másikat a bűneivel azonosítanunk. Felszabadít egy görcsös igazságérvényesítéstől. A keresztények küzdjenek az igazságért: gazdasági, családi, politikai tudományos szinten. De van egy határ, ahol Istenre bizzuk. *Én itt és most a fejlődéséért tehetnék valamit*, nekem a jobb jövő felé lépést kell segítenem. A megtalált gyöngy felől éljek, ne az ítélet felől.

Az utolsó ítélet meghirdetése nem zár ki a történelemben további katasztrófákat, sőt, egy esetleges végső történelmi vagy természeti katasztrófát sem. A keresztthalálban benne van a világ teljes halála is. Nincs garancia arra, hogy a világ szépen fog fejlődni a világ végéig. Sőt, Isten a megmentést mindig a katasztrófák idején hirdette meg: az egyiptomi rabság, a babiloni fogság alatt, s Krisztus is a római megszállás idején született és keresztben halt meg. Ám az örömhír az, hogy bármi is történik, a világ nem a végső semmibe hull, hanem valamiképpen mégis Isten megmentő gondviselésébe. Az utolsó ítélet meghirdetése tehát nem egy természet és történelemfelejtő optimizmus: a történések drámaisága megmarad. Az örömhír az: a végső szó akkor sem a pusztulásé, a nagypénteké, hanem a húsvété. Ami nekünk marad: ebben a reményben cselekedni. Az ítélet meghirdetése *reményteli cselekvésre* hív: merjen az ember a szeretet, az igazság, a béke felé tevékenykedni, akár a sarokba szorítva, akár a személyes, családi, történelmi tragédiák közepette is. Ne adja át cselekvése kormányát a harsányan a képünkbe tolokodó tényeknek, eseményeknek, hanem bizzon Isten ígéreteiben, s merjen erősen a gyógyulás, a szeretet, az irgalom felé lépni. Ne féljen a bűn húsba vágó hatalmától, ne féljen a haláltól sem. Ez a remény két tévúttól szabadít fel minket (pászka): *ne legyünk erőszakosak és ne csüggedjünk.* Ha nem úgy alakul a személyes, családi vagy történelmi utunk, ahogy a legjobban szeretnénk, sőt, ha tragédia történik benne, képesek vagyunk csüggedni vagy erőszakosan viselkedni. A beteljesedésről szóló örömhír felszabadít ezen cselekvések alól!

A halál küszöbe

Krisztus az életet hirdette meg, tanítása középpontjában az élet áll: ma be lehet lépni Isten országába. Azaz nem a halál pillanata lehet a belépő, hanem a „ma”. A Krisztusban való élet a lényeg: így pedig a halál relativizálódik. Már a kereszttségkor belehalunk a vízbe (alá kellene teljesen meríteni), meghalunk Krisztussal, hogy aztán éljünk Krisztussal. Meghalunk az önzésnek, a bűnnek, sőt, a halálnak, hogy éljünk a szeretetnek, az igazi krisztusi énünknek, az örök

életnek. Az ítélet meghirdetése tehát egy kicsit a halál relativizálása: nem a halál számít, hanem a Krisztusban való élet. János evangéliuma még jobban relativizálja a halált: aki hisz, annak már most örök élete van – éppen ezt az evangéliumi szakaszt olvassuk fel nagy hittel minden egyes görögkatolikus temetésen. Aki meghallotta Isten Fiának életre szólító hangját, az már igazán élt ezen a földön, s ha meghalt is, élni fog. *Aki Krisztusban él, az már átment a halálból az életbe: de nem is csak a halál pillanatában, hanem előtte, amikor döntött és így élt.* Ne az életvégi nagy odaadó döntésre készülődjünk, ne a halál előtt akarjunk csak igazán Krisztussal egyesülni, hanem már előtte. A jelenlegi élet ugyanis a hit általi döntéssel minőségi változáson megy át: lehet már ma Krisztus szeretetéből élni, Krisztussal tanakodni nehéz időkben, lehet vele szenvedni és meg is halni – a pászka reményében. Persze János óv is az elbizakodottságtól: már most Isten gyermekei lehetünk, de még nem nyilvánvaló (1Jn 3,2). Már beléphetünk az isteni „ma” örömébe, igazságába, szépségébe – de még úton is vagyunk, rejtekben is vagyunk, növekednünk és tisztulnunk is kell. Innen értjük, hogy sokféle görögkatolikus szertartáson miért énekeljük meg az isteni „ma” beköszöntét: „ma” született a Megváltó, „ma” hív minket, „ma” támadt fel.

Ha egész életünknek felajánlott az Isten országába belépés lehetősége, ez alól a haldoklás folyamata sem kivétel. Szent Pál és Alexandriai Kelemen szerint a Krisztushoz alakulás elkezdődik a keresztségben, egész életünkben igyekszünk abban növekedni, s majd a halálban kerül erre végérvényes pecsét. Az egész élet, a maga komédiáival és tragédiáival is arról szól, hogy a Krisztushoz hasonló arcunkat megőrizzük, sőt, abban növekedjünk, tisztuljunk. Ha ez minden nap „ma” történik, akkor ehhez megkapjuk a mindennapi kenyerünket, a mindennapi kegyelmünket. Másrészt magában a haldoklásban is, a halál órájában is történik tisztulás, érés, kiengesztelődés. *Ha ez kitüntetett eseménye az embernek, akkor ehhez kitüntetett kegyelmet remélhetünk.* A Megfeszített egyszemélyes közelségét. Vakmerően nem „utazhatunk” erre, miszerint élhetnénk tékozló életet, s majd a végén megtérnénk, mert egyrészt ez vakmerőség, szinte istenkísértés lenne, másrészt lemaradnánk a tartalmas élet boldogságáról. Bár vakmerően erre nem utazhatunk a haldoklásban kapható kegyelemre, de szabad ebben reménykednünk önmagunk és haldokló szeretteink számára. A jobb lator mintája a történelmen végigvonul: szabad megváltást remélnünk azon rokonunknak is, aki nagyon bűnösen élt és halt meg. Nem tudjuk, Istennel hogyan is találkozott végső hályogjától megszabadulva, szabad remélnünk és érte imádkoznunk., és szabad senkit sem elkárhozottnak tartanunk.

A halálnak van biológiai értelme: az emberi élet evilági létének a végét jelenti. De a halálnak van teológiai értelme is: a halál az élettől, Istentől való elszakadást jelent. A Biblia, Jézus, a teológia a halál fogalmát nem pusztán biológiai értelemben használja, hanem teológiailag. Talán biológiai halál akkor is lenne, ha nem lett volna bűn: talán a halál szép elalvás lett volna (ahogy egyes szentéletű rokonainkon látjuk). A bűn miatt azonban megváltozott az élet és a halál teológiai fogalma. *Az él, aki igazán él, aki az Élettel együtt él, aki szeretetben él – még ha biológiailag meg is halt. S az a halott (még ha biológiailag él is), aki istentelenül, szeretetlenül, bűnben „él”.* Aki szeretetben élt, az már várja az egyesülést a Völegénnyel, mint Szent Pál: ha a pályát végig futottuk, hivatásunkat elláttuk, vár a győzelem koszorúja, már szívesen lennénk együtt Krisztussal. A biológiai halál minden nehézkességén túl reménykedve várjuk az Élettel való találkozást. Ellenben az örök halál kifejezés az örök szeretetlenséget, Istentől és a szentektől, szeretteinktől való elszakadást jelenti. Az örök halál azt a halálos állapotot rögzíti, ahogy valaki egész életében „halott” volt. Attól a haláltól kérjük, hogy mentsen meg az Isten. Keresztényként a haldoklásunkban egyszerre jelen lehet a remény, a vágyakozás, a megbékélés – de bűnökként a lelkiismeret-furdalás, a fájdalom, a félelem is. Ádám és Krisztus halála is benne lesz haldoklásunkban: a szorongás, de a remény is. Aki egész életében megtanulta odaadni magát, az a halál pillanatában is meg tudja tenni. Amit addig csak részlegesen tudott megtenni, a halál lehet az pillanat, ahol teljesen átadhatjuk magunkat az egészen Másnak. Hisszük, ha valaki egy életen át együttműködik a kegyelemmel, az a kegyelem nem párolog el a halál küszöbén sem. Ez nemvakmerőség, ez az Isten hűségében való hit.

Nem tudjuk pontosan, hogy a halál óráján hogyan lehetséges még megtérés, tanulás, fejlődés. Karl Rahner nagyszerű érdeme annak kidolgozása, hogy a haldoklásunkban aktívak is vagyunk. Persze passzívan elszenvedjük a test gyöngülését, a betegséget, a psziché fáradását – de aktívan cselekedjük is a halált. A halált „csináljuk” is. Azaz a haldoklásban lehet tanulás, tisztulás, önátadás, hit, szeretet. *A halál nemcsak sors, végzet, rombolás, csapás, passzívan elszenvedett elmúlás – hanem belső cselekvés is, önfelülmúlás, önátadás.* Talán biológiailag hasonlít egymásra a halálunk, de egzisztenciálisan biztosan nem. Mindenki a saját halálát halja. Nem vagyunk egymás fénymásolatai az életben, de a halálban sem. Az a nagy dolog, hogy erre már életünkben készüljünk, tudjunk búcsút venni, kiengesztelődni, tisztulni, Isten szeretetével eltelni. A halálban annak a nagy Istennek adhatjuk át magunkat, akinek egész életünkben énekeljük: „önmagunkat, egymást és egész életünket Krisztus Istenünknek ajánljuk!” Azaz: annak sikerülhet inkább a halál pillanatában való nagy önátadás, aki ezt a mindennapjaiban hűségesen megteszi. Nem egy egészen más ember fog haldokolni, hanem én: ha minden nap hittel leborulva mondom el ezeket a sorokat, akkor ez a hit csúcra járhat a halál tényleges pillanatában.

Az Egyház tanítása szerint az érdemszerző tettek a halál pillanatával lezárulnak. Hogy ez a pillanat meddig tart, mire van szabadságunk – erről csak feltételezéseink lehetnek. Azt tudjuk: egész életünkben körül vesz minket a szeretet és a szenvedés, s ezek már ebben az életben is képesek tisztulást, alázatot, Isten felé megnyílást hozni – talán így van a halál küszöbén is. Talán az egész élet és a haldoklás a „tisztító tűz”? Szent Pál beszél olyan „emésztő tűzről” beszél, amin mindenkinek át kell menni, s ami megmutatja, kinek épült szalmából vagy aranyból az életműve, s ez a tűz végső soron az igazaknak menekülést is hozhat. A nyugati kereszténységben ennek a tűznek a mibenlétét a középkorban szerették az irodalomban (Dante), a festőművészetben részletesen ecsetelni, akár ijesztgetni vele. A keleti egyházban nem szerettek beszélni a tisztító tűzről, mert Órigenész elítélt tanát vetítették bele, miszerint a tűz által azért mégiscsak mindenki megmenekülhet... (az elítélt Órigenész szerint még az ördögök is). Mindenesetre valamiféle megtisztuláson mindenkinek át kell menni: ez az egész élet, a haldoklás és a halál „pillanat” lehet. Hogy ez a „pillanat” hogy és meddig tart, nem tudjuk – mindenesetre eligazító számunkra az ősegyház gyakorlata: az elhunytakért szabad imádkoznunk. Alázattal, hittel és szeretettel teljes ez az ősegyházi gyakorlat: kifejezi szeretetünket az elhunyt felé, közbenjárásunkat Isten felé, de nem akarja pontosan tudni, hogyan is van a halál és az ítélet pillanata. Abban hiszünk, hogy a szeretet erősebb, mint a halál, szabad és kell imádkoznunk az elhunytakért.

Feltámadás

Még azt is nehéz felfogom, hogyan vezényli a láthatatlan szabad akaratom mondjuk a kezem felemelését. Az empirikus tudományok alapján kutathatom az ingerület útját az agytól az izomig, kutathatom az egyes ideg és izomsejtek koordinált mozgását – de azt a láthatatlan akaratot, ami éppen elindította a testi, anyagi világ működését, azt nem tudom mikroszkópba fogni. *Isten mindeneket feltámasztó akarata nemcsak az empirikus tudományoknak, de egyáltalán az emberi elmének is felfoghatatlan.* A saját életünkéből veszünk képeket, modelleket (mert nincs más a rendelkezésünkre), de mindig óvatosan és alázatosan kell beszélni erről a misztériumról. Azt könnyebben meg tudjuk mondani, hogy valószínűleg mi nem a feltámadás. Nem ennek az életnek a folytatása, mintha átszállnánk egy másik szekérre. Nem is egyszerűen a lélek feltámadása: az ember testi-lelki egység, az ember nem azonos csak a lelkével. A keresztényekre sokáig hatott a testet, az anyagi világot megvető dualizmus, gnoszticizmus, a távol-keleti vallások képzeletei, és sokáig hatott Platón lélek iránti rajongása. Továbbá nem gondoljuk, hogy a feltámadásban elveszne az énünk, csak valami homályos szellem, füst támadna fel belőlünk. Azt sem gondoljuk, hogy elvesznének a kapcsolataink, a szeretetünk családunk, barátaink, közösségünk iránt.

A halál utáni életbe vetett hit lassan alakult ki. Krisztus győzelmes feltámadása előtt az Ószövetségben úgy gondolták: a jók és a gonoszok is a Seolban vannak, az árnyékszerű túlvilágban, a feledés világában. A hit fejlődésének elején úgy gondolták, hogy Isten evilágon megjutalmazza a jókat és megbünteti a gonoszokat – ám a történelem menete ezt nem igazolta. A zsoltáros tele van panasszal: a jók sokat szenvednek, olykor az igazak hálnak meg túl korán, bezzeg a gonoszok dőzsölnek... Mind személyes, mind kollektív szinten (babiloni fogság) megtapasztalják, hogy evilágon nincs abszolút igazolás. A Prédikátor ennek elhomályosodó hittel, keserűen hangot is ad: minden hiábavaló. Így a jutalmazás a végidőkre, a halál utáni életre toódik ki. Ezekiel prófétai látomásában látja, ahogy a kiszáradt csontok életre kelnek – sugalmazva az egyén és a nép feltámadását. Ozeás szerint két nap halál után a feltámadás következik. Dániel könyve és a Makkabeusok már kifejezetten a feltámadásba, a túlvilági jutalmazásba vetett hitet fejezik ki.

A feltámadás győzelme azonban csak Krisztuson ragyogott fel számunkra: Krisztus feltámadása örömhír minden embernek, sőt, az egész világnak. A húsvéti ikonra sem azt írják, hogy „Krisztus feltámadása”, hanem „Anasztaszisz – feltámadás”, azaz a mindenképp feltámadása is benne van. Krisztusban érkezett az az Isten országa, ami minden határt lebont: a sánták járnak, a vakok látnak, a bűnösök megtérnek, a halottak feltámadnak. Semmilyen akadály nincs, ami elszakíthatna Istentől: sem a betegség, sem a bűn, sem a halál, sem a személyes, családi vagy a történelmi katasztrófák. Ennek a mindent egyesítő húsvétnek a megtapasztalása a Liturgia. Az Eucharisztia ajándéka mindig ebben erősít meg minket: amikor azt halljuk, a test megtöretik és a vér kiontatik „a bűnök bocsánatára”, akkor azt halljuk: „minden szakadék: határ, távolság megszüntetésére”. Isten újra és újra átlép a szakadék túlsó széléről felénk az Eucharishtiában, hogy megerősítsen a szakadék eme szélén: semmi sem választhat el a hozzánk hajló szeretetétől. Minden Eucharisztia már pászka, jól is esik a szentáldozás pillanatában a húsvéti énekünket imádkozni:

„Szépséges Pászka, az Úr Pászkája, Pászka! Legtisztesebb Pászka tűnt föl ma nekünk; Pászka, örömmel egymást öleljük; ó, Pászka, a szomorúság váltsága! Mert ma a sírból, mint palotából, felragyogott Krisztus, és az asszonyokat örömmel eltölté, mondván nekik: Ezt hirdessétek az apostoloknak!

Feltámadás napja van, világosodjunk fel ezen ünnepélyvel, és egymást, mint testvérek, öleljük! A feltámadás által gyűlölőinknek is bocsássunk meg, és így énekeljünk:

Föltámadt Krisztus halottaiból, legyőzte halállal a halált, és a sírban levőknek életet ajándékozott.”

A feltámasztás is a Szentháromság műve: nem lehet teljesen szétszakítani feladatokra a Szentháromság személyeinek működését. A feltámasztás az Atya teremtésének befejezése, hazaérés az otthonába. A feltámasztás a Fiú műve, aki felvette emberségünket és megváltotta. A feltámasztás a Lélek műve, aki belülről megelevenít minket, életre kelt minket.

Keresztényként hisszük, hogy Isten nem egy részt támaszt fel belőlünk, hanem egész mivoltunkat: testileg-lelkileg, az énünkkel és szeretetkapcsolatainkkal együtt. Mit jelent a test és a lélek egysége? Platónnál, az ókori filozófiában, de akár a mai világvallásoknál is sejthető egy olyan dualizmus, miszerint a lélek eleve örök – csak a testbe van zárva. Amikor meghalunk, a testből kiszabadul ez az örökéletű lélek. Azaz mintha a lélek magától lenne halhatatlan. Mintha járna neki a feltámadás, sőt, ez a természete. A bibliai remény más: teljesen meghalunk, és Isten teljesen feltámaszt minket. *Nem jár a feltámasztás, nem az az alaptermészetünk, hanem Isten ajándéka.*

Teológiai kifejezéssel: az emberi lélek nem olyan szubsztancia, aminek magától jár az örök élet, hanem Isten támasztja fel. A feltámasztás nem „dologi”, hanem perszonális, a feltámasztást nevezhetjük „Isten emlékezetének” is. Mi, emberek is jelenbe tudunk idézni valakit, ha emlékezünk rá. Életben tartjuk az emlékét, a szavait, a szeretetét. Ám ez mégiscsak a mi emlékünkhöz. Ellenben ha Isten emlékezik valakire, az valódi létadást jelent. Amikor sok-sok imában kérjük, hogy Isten emlékezzen elhunyt szeretteinkre, emlékezzen meg rólunk, akkor nem nosztalgikus emlékezést kérünk, hanem létbe hívást, feltámasztást. *Akire Isten emlékezik, az él, akit Isten is elfeled, az semmivé válik.* Itt értjük meg az emberi lélek mai felfogását. A lélek nem egy örök darab bennünk, aminek eleve örök szubsztanciája lenne (csak éppen be van zárva a testbe). Az embernek a lelke nem egy darabja. A lélek alatt inkább kapcsolatot értünk a Lélekkel. Az emberi léleknek a dialogikus, relacionális, azaz kapcsolati jellegét hangsúlyozzuk. Az egyház ezt már az emberi lét kezdetén megvallja: szilárd tanítás, hogy mindenki lelkét közvetlenül maga Isten teremti. A szülei a testi, genetikai dimenzióját adják, de lelket csak Isten tud adni. Azaz létünk kezdetén a lelkünk adása azt jelenti: *Isten az első pillanattól, zigóta állapotunktól ránk néz, kapcsolatban van velünk, ő hív a létbe.* A keresztelés szertartásán ünnepélyesen dicsőítjük Istent, aki a nemlétből létre hozta ezt a gyermeket. „Te hoztad őt létre.” Egész életünk folyamán a lelki élet azt jelenti: kapcsolatban lenni az élő Istennel. Halálunk után pedig a feltámasztásunk azt jelenti: Isten továbbra is szólít, ránk néz, létbe hív. Isten kezdettől dialógpartnerként teremtette az embert, s ennek nem lesz vége az Atya házában sem.

Mit jelent a testi dimenzió a feltámasztásban? A test kapcsolatot jelent a világgal és embertársainkkal. A test híd, amin keresztül kijut a szívünk szeretete vagy gonoszsága. A testünkkel ölelünk, kezet fogunk, csókolunk, dolgozunk a másoknak. Krisztus mutatja, mire való a test: a test szeretetre, kapcsolatra, a másik szolgálatára való. Szentek azok a sebei, melyeket a szeretet miatt szenvedett el. A mi testünk is valamire való, mindenképpen megkopik, elfogy: milyen nagyszerű, ha a szeretetben kopik el a testünk, ha a szeretet miatt fárad meg a szemünk, a kezünk, az egészségünk, s ha a szeretet miatt vállalunk sebeket (s nem az alkohol, a bűnös életvezetés miatt). *Szentek a szeretet miatti sebek,* talán kis büszkeséggel mutathatjuk majd meg a Bírónak.

A test feltámadása azt is jelenti: a világ teste, a kapcsolatok szövete is feltámad. *A dogmatika úgy mondja: az ember nem a világból van megváltva, hanem a világgal együtt.* A feltámadás hite így életvezetésünket nem vezeti ki a világból, nem cél a világ megvetése és valami meditációs kiröpülés a világból, hanem az általános feltámadás hite éppen *szeretettel odavezet a világhoz.* Az anyagvilág megdicsőülését Rahner úgy képzei el: az anyag önfelülmúlásában átszellemül. Az anyag állandó önfelülmúlásban halad a teljesség felé, s ezt az erejét a Teremtőtől kapta. Az anyagból lesz az élet, aztán az életből a személyes emberi élet, s az anyagvilág további fejlődése a szellemi anyag. Az ősrobbanás, az evolúció dinamikája teológiailag lett végig gondolva: a teremtés az Ómega pontig tart. Nem megszűnik, hanem teljesebben a szeretet, az élet dimenziójába kerül. Krisztus nem pusztulást hirdet, hanem életet.

Persze a test fal is: jelen életünkben pontosan nem tudjuk, mi játszódik le a másokban. Nem tudjuk, pontosan mi zajlik a házastársunkban, barátunkban, ellenségünkben. A test a magány cellája is, belül mindenki remete. A halálban ez a fal bomlik le, s minden szeretetkapcsolatunk intenzitása csúcsra jut, immár belső falak nélkül, áttetszően szerethetjük egymást. Megértjük, hogy a házasság nem a halálig tart, hanem a halálban történik a falak lebontása, azaz a halálban válnak egészen eggyé a jó házások. A test halálában nemcsak rossz van, hanem jó is: *a falak lebontása, a végső magányok lebontása.*

Mikor lesz a feltámadás? Természetesen itt a földi idő dimenziója már megszűnik, de a teológiai gondolkodás alázatosan tapogatózik. Régi elképzelés szerint a test és a lélek különválva az utolsó ítéletig „mélyálomban” szunnyadna, s az angyalok harsonaszójjára éledne fel mindenki. Kérdés, hogy addig hol van a lélek mélyalvó állapotban, vagy miért is kellene várniuk az igazaknak? Már XII. Piusz tanította 1336-ban: a halál pillanatában megtörténik az ítélszék elé

állás, eldől az üdvösségünk vagy kárhozatunk. A halál pillanatában tehát a „helyünkre” kerülünk. Persze a világi végi nagy utolsó ítéletben zárul lel véglegesen az én egyéni és a világ sorsa, a történelem abszolút végén van valami „többlet”: egyrészt jobban kiderül az életpályánk hatása (a gyerekeinkre, a történelemre), másrészt jobban felderül Isten végérvényes dicsősége. Tehát bár a halál pillanatában megtörténhet az egyéni ítéletünk, az üdvtörténet beteljesedésére a világ végi ítéletkor kerül pecsét.

Ítélet

Az Ószövetségben „Isten rettenetes napját” várták – az Újszövetségben ez „Krisztus napja” lett. Az őskeresztények Krisztusnak várták a visszajövetelét, az ő parúziáját várták, bíróként ő érkezik vissza. Ebben örömhír, hogy ismerjük a bírót! Örömhír, hogy Krisztus a bíró. Milyen más, ha egy hivatali ügyünket olyan ember intézi, aki „ismerősünk”. Bátrabban megyünk a hivatalba, megismertetnek lehetőségekkel, nem kell félnünk az akaratlan törvényszegéstől, vigyáznak ránk. Az utolsó ítéleten „ismerős” lesz a bíró: maga Krisztus. Ő nem egyszerűen jogilag, a külső alapján látja a tetteinket, hanem belülről, a lelkiismeretünkön keresztül. Ezért fontos a kis és nagy döntéseket úgy meghozni, hogy Krisztussal mint leendő bíróval beszéljük azokat át az imádságban, töprengjük át a szertartásokon, elmélkedjük át belső szentélyünkben. Különösen az olyan drámai helyzeteket kell átímadkozni, ahol úgy tűnik, teljesen jó megoldás nincs is. Amikor sok a szürke, a kicsit vagy nagyon rossz megoldás, s közel egy tragédia árnyéka. Ilyenkor azt a megoldást kell választanunk, amit nem fogunk megbánni a halálos ágyunkon, és majd a Bíró előtt sem. A cél tehát, hogy egy életen át barátságba kerüljünk a Bíróval. Akit a Bíró belső barátként kísér életpályáján, annak nem lesz nagy meglepetés az utolsó ítélet, a Bíró már most vezetgeti a jobb élet felé. Barátságba úgy kerülünk a Bíróval, ha úgy élünk, ahogy tanította. Majd így szólítja meg az igazakat: „Jertek Atyám áldottai” – jertek oda, ahol a „legáldottabb”, az Istenszülő van. Jertek „testvéreim”, akik ugyanúgy megcselekedtétek közös Atyánk akaratát. Jertek „rokonaim”, akikben az isteni képmás kifejlődött. Már most lehet Isten közelségében élni. Isten személyes közelséget ígér, ennek barátsága mélyülhet el egy életen át, s majd ennek intenzitása juthat csúcsra a halál után.

Örömhír, hogy Krisztus a mérce. Nem valami ismeretlent kér számon, hanem tudjuk a kérdéseket. Olyan ez, mint amikor egy tanár előre megmondja a leendő dolgozat kérdéseit. Eleve tudjuk, mire készüljünk, mi a fontos. Az ítélet evangéliuma előre megmondja a kérdéseket: nem azt kérdezi, hogy építettél-e Lánchidat, hanem az emberség elemi szabályait kérdezi: adtál-e enni, inni, segítettél-e?

Örömhír, hogy Krisztusban, a bíróban az irgalom és az igazságosság úgy tud összeérni, ahogy azt mi nehezen tudjuk összeegyeztetni. Egyrészt fontos nekünk az igazság: a sorozatgyilkos és az áldozat különbségét nem lehet „olcsó kegyelemmel” elárulni. Ugyanakkor reméljük, hogy Isten nem lesz abszolút igazságos, nem pontosan azt kapjuk, amit megérdemelnénk – mert akkor senki sem jutna be. Ahogy a párhuzamos vonalak a végtelenben összeérnek, úgy bízunk abban, hogy az igazságosság és az irgalom a végtelen Istenben összeérnek.

Örömhír a történetben, hogy mindenki számára megvalósítható az elvárható minimum. Jól van megteremtve mindenki lelkiismerete, a Teremtő mindenki szívébe-lelkiismeretébe beleírta a természetes erkölcsi törvényt. A II. Vatikáni Zsinat hangsúlyozza, hogy aki hallgat a lelkiismeretére, az üdvözülhet, akkor is, ha sohasem hallott Jézus Krisztusról. Ha már hallott róla, és megfelelő kapcsolatra is került vele, akkor elvárható, hogy megkeresztelkedjen, s már ne csak a természetes erkölcs, hanem az evangéliumi erkölcs szerint éljen. De örömhír, hogy a jó erkölcsre képes mindenki, a teremtés jó, az emberség alapszabályai mindenkinek a szívébe vannak írva. Ebben a bizalomban mehetünk gyerekekhez, roma fiatalokhoz, misszióba más népekhez, párbeszédre más vallásokhoz. Van egy jó közös nevező, a természetes erkölcsi törvény, ami mindenki szívébe-lelkiismeretébe van írva – az utolsó ítélet evangéliuma ezt vetíti előre.

Örömhír továbbá, hogy a számlák nem vesznek el. A jó, de a rossz számlák sem. Hihetetlen nyugalmat ad ez a kereszténynek: nem kell neki kérelmetlenül kipróbálnia az igazságot evilágon. Nem kell szomorúnak lennie, ha nem kap annyi hálát, elismerést, amennyit megérdemelne. Nem kell vendettát alkalmaznia, el is viselheti az igazságtalanságot

és erőszakot, megteheti, hogy ne tapadjon vér a kezéhez – hiszen a számlák nem vesznek el. Persze ez óv is a rossztól, még a titokban elkövetett, a történelmi kutatások elől elrejtett rossz is kiderül – nem érdemes titokban sem tenni a rosszat.

Örömhír, hogy előre tudjuk: minden embertársunkban Krisztus rejtőzik. Milyen megrendülés volt, amikor a nagyorrú fiatalról kiderül, hogy az tulajdonképpen az álruhás Mátyás király. Volt megrendülés: „Ha tudtuk volna...” Örömhír, hogy a keresztény előre tudja: minden ember az álruhás Krisztus. Aki így cselekszik, annak nem lesz meglepetés az utolsó ítélet.

Ki üdvözülni?

Már a Biblia első lapjain azt olvassuk: Isten az egész teremtésre azt mondja, hogy „jó”. Megáldja az életet, különösen az embert. A Biblia tanítása alapján *nem kell azt gondolnunk, hogy a kedvenc fáink vagy kutyánk, amikkel akár évtizedeket együtt éltünk, csak úgy megsemmisülnek* – Isten felfoghatatlan teremtői terve nem pusztulást, hanem valamiképpen célbaérést rendelt el nekik is. A világ vége tehát célbafutást, hazaérést jelent, nem pusztulást: ez a hit a teremtésbe és a megváltásba vetett hitünkéből fakad. Isten beteljesítő művét tehát nem lehet szétszakítani morzsákra, csak egyes jó emberekre, vagy csak az emberekre. Mivel az egyén ezer szállal bele van kötve a világba, az egyén beteljesedése is a világ beteljesedésével fejeződik be.

Aztán az ószövetség későbbi lapjain a választott népnél egy beszűkülést látunk, mintha a választottság miatt az üdvösség csak rájuk vonatkozna. Ám már Izajás próféta beszél arról, hogy Izrael népe mellett más népek is hivatalosak a nagy lakomára. Szent Pál éppen azt tartja a saját apostoli küldetésének, hogy vigye az üdvözülés örömhírét a pogányok felé is, ő lesz a népek apostola. Sőt, arról is ír a Római levélben, hogy az egész természet velünk vajúdik és várja a megváltást. A Jelenések könyve pedig új Jeruzsálemről, új égről és földről ír. Alexandriai Kelemen arról ír, hogy minden értelmes élőlény üdvözülhet. Órigenész „túltolja” a reményt híres „apokatasztaszisz-mindenek helyreállítása” tanában: szerinte a végén még a gonosz szellemek is megtérhetnek. Ezt a tant elítélte az egyház, fenntartva a lehetőséget az ember számára: igenis el lehet veszni. De hogy valóban elveszett-e eddig bárki is, arról az egyház nem beszélhet, a szívek mélységét és az életpályák egészét csak Isten láthatja át. A másik végletbe esik Ágoston, aki szerint az emberiség „massa damnata” – tömegével kerül elvetésre bűnei miatt. A szorongó Ágoston szerint sokkal kevesebben üdvözülnek. *Balthasar teológiája szerint az egyetemes üdvözülés reményét őrizhetjük, de ez nem biztos előrejelzés.* Azaz nem kell szűkkeblűen azt gondolnunk, hogy csak a keresztény emberek vagy csak kevesen üdvözülhének. Az Egyház tanítása szerint bármely népből vagy vallásból származó is üdvözülhet, ha önhibáján kívül nem hallott a kereszténységről, és lelkiismeretét követve igyekszik szeretettel élni.

Az Egyház tehát nem veti el a pokolról szóló beszédet. De ehhez tisztázni kell: hinni a mennyek országában és hinni a pokolban nem ugyanaz a „hit”. Már a legelső hitvallások is arról szólnak: „hiszem a test feltámadását és az örök életet”. A hitvallások nem szólnak a pokolról. A hitvallások a beteljesedésről, Isten megmentő kegyelméről szólnak. Természetesen ha üdvözítésünk nem automatikus, hanem ebbe bevont az ember szabadsága, akkor el is lehet veszni. Valóban van pokol. De azt nem tudjuk, hogy van-e ott valaki. Az egyház soha senkiről nem állítja, hogy teljesen elveszett: sem Júdásról, sem Hitlerről. Azt viszont állítja, hogy vannak, akik igazán Istennek tesszően éltek: ezek a

szentek. Az egyház hitvallást tesz tehát a szentekről, a feltámadásról, Isten megmentéséről – s tudunk a pokolról is, de annak bárkit elnyelő erejében nem ugyanúgy hiszünk, mint a megváltás győzelmében: IC XC – NIKA.

Pokol a szeretetlenség állapota. Az ember szeretetre teremtett, a legnagyobb jutalma, az örök szeretet. Ám a legjobban éppen az fáj, ha örökké a szeretetlenségre ítéltetik. Krisztus megmentő hatalmára éppen ott van a legnagyobb szükség, ahol az ember a legsúlyosabb szeretetlenségbe esik. A pokol hatalmának megtörése Krisztus keresztye által történt. Súlyos szenvedései és halála árán. Ez tiltja meg a naiv álmodozást arról, hogy Isten kézlegyintéssel elintézné a bűneinket, a pokol csak mese lenne. *Ha nem lenne valóságos lehetőség, hogy teljesen elveszen az emberiség, Krisztus nem vállalt volna ilyen véres áldozatot.* Az ő áldozata tiltja meg a könnyelmű vélekedést a poklóról, a saját bűneinkről. Krisztus tanítása alapján hisszük, hogy Isten egyszerre igazságos és irgalmas. Hogy ítéletében hogyan egyeztethető össze igazsága és irgalma, az az Isten dolga. Könnyelműen mi ne tegyük meg: azaz ne beszéljünk kegyetlen rigorizmussal az utolsó ítéletről, de ne is vegyük lazán.

Balthasarnak van egy érdekes gondolata: az utolsó ítéleten Istennek nem kell ítélnie, csak lennie. Az ember öhozzá méri majd magát. Azaz a büntetést nem Isten rója ki, hanem maga az ember ítéli meg önmagát az abszolút tiszta tükörben. Nem Isten zárja ki bárhová is, hanem önmagát zárta és zárja ki, s elfoglalja azt a helyét a mennyei lakomán, ami őt illeti – az asztal legvégét, ahol se jó társaság, se zene, se lakoma.

Nüsszai Szent Gergely azt írja: mindannyian festjük életünk ikonját, életművünket, de mindannyian befejezetlenül halunk meg. Halálunkkor Isten a kezébe veszi életünk ikonját, az arcunkat, lefűjja róla a port, bűnt, s befejezi a festést.

Ezen csodálatos sorokra gondoltam, amikor apámat temettem.

**Gyere el,
nézd meg,
és imádkozz előtte!**